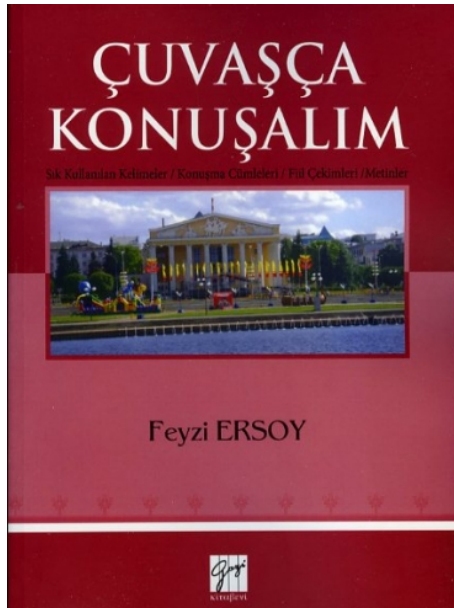

□KUBİLAY FENER

Book Review

ERSOY, FEYZİ (2015), ÇUVAŞÇA KONUŞALIM (Sık Kullanılan Kelimeler / Konuşma Cümleleri / Fiil Çekimleri / Metinler), Ankara: Gazi Kitabevi, 318 s. ISBN: 978-605-344-243-1

Bir dil, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi, sözlük bilimi, ağız bilimi, söz varlığı gibi pek çok açıdan incelenebilir. Türkiye Türkolojisinde de Çuvaşçayla ilgili yukarıda zikredilen dilbilimi alanlarınca çalışmalar yapılmakta ve bu çalışmalar günümüzde artarak devam etmektedir. Çuvaşlar ve Çuvaşça ile ilgili çalışmalar Batı Türkolojilerinde 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren misyonerlik faaliyetleri altında başlamakla birlikte Türkiye Türkolojisinde Çuvaşçayı özel bir disiplin olarak ele alan çalışmalar Doğu bloğunun yıkılmasıyla 1990'lı yıllarda başlamış ve asıl ivmesini 2000'li yıllardan itibaren kazanmıştır.

Burada bahsedeceğimiz çalışma, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde halihazırda görev yapmakta olan Prof. Dr. Feyzi Ersoy'a aittir. Prof. Dr. Feyzi Ersoy'u *Çuvaş Türkçesi Grameri, Türk-Moğol*

Dil İlişkisi ve Çuvaşça, Kelime Tahlilleri, Çuvaş Alp Hikâyeleri, Çağdaş Moğolca El Kitabı, Bir Kitaba Tutuldum gibi kitaplarının yanı sıra Çuvaşça ile ilgili alana katkı sağlayan önemli makaleleriyle de tanılmaktayız. Ersoy'un adı zikredilen bu çalışmalarının her biri ciddi emek isteyen ve alanda önemli boşlukların doldurulmasına vesile olmuş çalışmalardır.

Yazarın, "*Çuvaşça Konuşalım*" adlı çalışması yöntem olarak diğer çalışmalardan oldukça farklılık arz etmektedir. Çalışmalarında daha çok gramer ağırlıklı çalışan Ersoy, bu kitapta Çuvaş dilinin gündelik kullanımına ve bir Çuvaş'ın gün içinde kullanabileceği sosyal dile ağırlık vermiştir. Eserin kaleme alınış amacı, Türkiye Türklerine Çuvaşçadaki kimi kalıp sözleri, gün içinde karşımıza sıkça çıkabilecek konuşma cümlelerini ve leksik birimleri göstermek ve tanıtmaktır. Eser, bu yönüyle Türkiye Türkolojisinde bir ilk olma özelliğini taşımakta ve karmaşık bir görünüm arz eden Çuvaşçanın öğrenimini kolaylaştırmaktadır. Kitap, *I. Giriş II. Kulavuz III. Çok Konuşulan Bazı Fiillerin Çekimleri, IV. Metinler, V. Kaynakça* olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Çuvaşça ile ilgili çalışmalar Türkiye Türkolojisinde hayli rağbet görmeye birlikte yapılan çalışmalar daha çok gramer ağırlıklıdır. Dil denilen mucizevi varlık ise gramer kitaplarından öğrenilmemekte hatta dilin bazı pratik kullanımları çoğu kez gramer çalışmalarında yer almamakta ya da gözden kaçabilmektedir. Prof. Dr. Feyzi Ersoy'un bu çalışması, Çuvaşça bilmeyen bir insanın Türkiye'den Çuvaşistana'ya gitmesi durumunda ona kılavuzluk

edebilecek mahiyette hazırlanmıştır. Çalışmanın en çarpıcı noktalarından biri kelimelerin tematik olarak sıralanmış olmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere çalışma daha çok sosyal yaşantıda insanlarla diyaloga geçerken gerekli olabilecek cümleler üzerine yoğunlaşmış ve eserde kelimeler tematik olarak sıralanmıştır. Bu yargıları örneklerle açıklayacak olursak:

Şimdi de kitabın tematik kategorilendirmelerine örnek verelim:

Meyveler: *ananas* “ananas”, *gruşa* “armut”, *şır şırlı*, *şırla* “çilek”, *panulmi* “elma”, *sliva* “erik”, *inçir* “incir”, *arpuz*, karpuz, *dınya* “kavun”, *çereşneya* “kiraz”, *limon* “limon”, *mandarin* “mandalina”, *banan* “muz”, *nar* “nar”, *apel’sin* “portakal”, *persik* “şeftali”, *işim şırlı* “üzüm”

Yön ve Yön İle İlgili İsimler: *anış*, *hıvel anış* “batı”, *tuhış*, *hıvel tuhış* doğu, *kıntır* “güney”, *şurşır* “kuzey”, *kıntır-hıvel anış* “güneybatı”, *kıntır-hıvel tuhış* “güneydoğu”, *sıltım* “sağ”, *sulahay* “sol”, *ay* “alt” *hış* “arka”, *tul* “dış”, *um* “ön”, *şı* “üst”, *inşe*, *ayak* “uzak”, *inşe mar* “yakın”

Kitabın giriş bölümü, Çuvaş alfabesi ve transkripsiyon işaretleriyle başlamaktadır. Ardından Çuvaşçanın fonemleri *Ünlüler* ve *Ünsüzler* ana başlıkları altında iki kategoride incelenmiştir. Önce, ünlülerin anlatıldığı bölümde seslerin niteliği, boğumlanma noktası ve telaffuzları hakkında bilgi verilmiş ardından her bir ses için dilde sık kullanılan isimler ve fiillerden örnekler verilmiştir.

Örneğin, /ɪ/ sesi: Teşekkül noktası bakımından /a/ ile /u/ arası bir sestir. /ɪ/ ünlüsünün Türkçede normalden daha kısa olduğu bilinir. Çuvaşçadaki bu ses, daha kısa ve biraz da yuvarlağa yakın bir /ɪ/ sesidir. Düz yuvarlak arası kalın bir sestir. Kiril alfabesinde /ă/ harfiyle gösterildiği için Türkiye’de Çuvaşça çalışanlar dışında genellikle /a/ şeklinde yanlış telaffuz edildiği tespit edilmiştir. En azından Türkiye Türkçesindeki /ɪ/ gibi telaffuz edilmesi, anlaşılabilirliği daha kolay kılacaktır.

Örnekler: *iv-* “ovmak”, *ıs* “akıl, anlayış”, *ışta* “usta”....

İkinci kısım olan *Kılavuz* bölümü, kitabın ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, Çuvaşçada tanışma, şahıs zamirleri ve bu zamirlerin hâl ekleriyle çekimleri, dönüşlülük ve işaret zamirlerinin hâl ekleriyle çekimi, soru zamirleri, akrabalık isimleri, meslek ve uğraşma isimleri, selamlaşma, hâl-hatır sorma, hitaplar, istek-izin, ihtiyaç-gereklilik, evet/hayır, reddetme, teşekkür etme, kutlama-tebrik-dilek, af sözleri, boş vakit, spor, sağlık-doktor, hava durumu, canlıların vücut ve organlarıyla ilgili isimler, ihtiyaç-gereklilik, saat, gün-ay-yıl, yön isimleri, yeme-içme, sayılar, hayvan isimleri, bitki isimleri, kıtalar, ülkeler, ev eşyaları, postane, yolculuk gibi hayatın her anında lazım olabilecek isimler ve diyaloglar okuyucuya sunulmuştur.

Bu kısımda, başlıkların altlarında verilen isimler ya da cümleler ciddi bir söz varlığı bilmeyi ve araştırmayı gerektirmektedir. Aynı zamanda, kategorilerin altında toplanan kelimeleri düzenli bir şekilde görme imkânı buluyoruz. Bu anlamda eserin çok faydalı olduğu söylenebilir. *Kılavuz* bölümünde, öncelikle sosyal yaşamda karşımıza çıkabilecek cümleler verilmiş, (*Esır mın yatlı?* Sizin adınız nedir?) ardından da leksik kategorilendirme yöntemiyle ilgili kelimeler sıralanmıştır.

Yukarıda verilen bilgilerin anlaşılabilmesi için *Sağlık-Doktor* kategorisini esas alalım.

Bu kategoride öncelikle kalıp sözler verilmektedir: *Tuhtıra çınır-ha tarhasşın*. “Doktor çağırın lütfen”,

Mın kanış pamast’ sire? Sirin mın uratat’? “Şikayetiniz nedir? Nereniz ağrıyor?”

Manin yun pusimi piçik. “Tansiyonum düşük.”

Pişirhanma kirl-i? “Endişelenmek gerekir mi?”

Yukarıda verilen kalıp cümlelerin ardından Tıp-Sağlık Konulu İsimler başlığı altında bu konuyla ilgili Çuvaşçadaki kelimeler sıralanmıştır: *ıratu* “ağrı”, *operatsi* “ameliyat”, *gripi* “grip”, *tabletka* “hap”, *apteka* “eczane” *privivka* “aşı” vb.

Kitabın üçüncü bölümünde Ersoy, Çuvaşçada çok kullanıldığını düşündüğü yirmiye yakın bu temel fiilleri, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda çekimlemiş ve bunların olumsuz çekimlerini de kitaba dâhil etmiştir. Bu bölüm, zaman eklerini ve şahıslara göre paradigmaları göstermesi açısından oldukça faydalı görünmektedir.

<i>şirım</i> “yedim”	<i>şimerım</i> “yemedim”
<i>şirın</i> “yedin”	<i>şimerın</i> “yemedin”
<i>şiri</i> “yedi”	<i>şimeri</i> “yemedi”
<i>şirımır</i> “yedik”	<i>şimerımır</i> “yemedik”
<i>şirır</i> “yediniz”	<i>şimerır</i> “yemediniz”
<i>şiriş</i> “yediler”	<i>şimeriş</i> “yemediler”

Dördüncü bölümde ağırlıklı olarak diyalog şeklindeki metinlerin yanı sıra kısa hikâyelere de yer verilmiştir. Diyalogların ağır bastığı bu bölümde, cümleler son derece sade ve anlaşılır şekilde aktarılmıştır. Diyaloglar daha çok telefonda konuşma, işe giderken karşılaşma, hal hatır sorma, selamlaşma, tanışma gibi içeriklere sahiptir. Selamlaşma, hal hatır sorma, doğum günü kutlama gibi unsurlar kültürden kültüre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu bölüm, özellikle bir Çuvaş’ın gün içinde kurabileceği diyaloglara bizi yaklaştırması açısından son derece önemlidir. Aşağıda bu durumu örneklendirecek mahiyette birkaç örnek sunulmuştur:

<i>Şinĭ şul yaçĭpe salamatĭp!</i>	“Yeni yılınız kutlu olsun.”
<i>Şuralnĭ kun yaçĭpe salamatĭpır!</i>	“Doğum günün kutlu olsun!”

Çuvaşçayı öğrenmeyi kolaylaştıran bu diyaloglardan biri aşağıda örnek olarak verilmiştir:

<i>Esĭ çĭvaşla pĭletĭn-i?</i>	“Çuvaşça biliyor musun?”
<i>Pĭletĭp.</i>	“Biliyorum.”
<i>Esĭ mĭn yatlı?</i>	“Adın ne?”
<i>Epĭ Atner yatlı.</i>	“Atner”
<i>Sanĭn huşamatı mĭnle?</i>	“Soyadın ne?”
<i>Manĭn huşamat – Yumanov.</i>	“Soyadım Yumanov”
<i>Esĭ hĭş halĭh şĭnni?</i>	“Hangi millettensin?”
<i>Çĭvaş.</i>	“Çuvaş”
<i>Esĭ mĭşĭ şulta?</i>	“Kaç yaşındasın?”
<i>Epĭ 17 şulta.</i>	“On yedi”

Sahip olduğu arkaik özellikler ve Türkiye Türkçesine en uzak lehçe olması nedeniyle birçok bilim insanının odak noktası olan Çuvaşçayla ilgili çalışmalar, Türkiye Türkolojisinde son dönemlerde artış göstermektedir. Bu çalışmaların büyük bir kısmını gramer çalışmaları, halk edebiyatı ve Çuvaşlarda din ile ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Tam da bu noktada “*Çuvaşça Konuşalım*” adlı bu eser, Çuvaşçanın sosyal kullanımını göstermesi, Çuvaşçayı, sosyal hayatta karşımıza çıkabilecek diyaloglarla öğretmeyi amaçlaması, yazında ilk olmasının yanı sıra kelimeleri tematik olarak kategorilendirmesiyle alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.